

J A A R B O E K

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt”

TE

AMSTERDAM

Commissie van Redactie:

Dr. W. F. BAX (Amsterdam).

Dr. H. ENNO VAN GELDER (Voorburg).

Dr. J. W. A. VAN HENGEL (Utrecht).

Dr. A. N. ZADOKS-JOSEPHUS JITTA (Amsterdam).

XXXVIII 1951

AMSTERDAM

UITGAVE VAN HET GENOOTSCHAP

1951

18DE EEUWSCHE VERZAMELAARS VAN ANTIEKE MUNTEN

door

Dr. A. N. ZADOKS-JOSEPHUS JITTA

Ook hier te lande was de numismatische belangstelling begonnen bij antieke munten. In de loop der 17de en het begin der 18de eeuw trokken echter de zgn. historie-penningen de meeste aandacht; pas in de 19de eeuw zou de Romantiek het interesse voor de eigen nationale munten doen ontwaken. Intusschen was in de 2de helft der 18e eeuw het verzamelen van antieke munten weer in trek gekomen, als uitvloeisel van de toentertijd alom herleeft belangstelling voor de klassieke Oudheid¹⁾.

Van de levendigheid en uitgebreidheid van dit interesse krijgen wij een denkbeeld uit de uitvoerige numismatische correspondentie van Pieter van Damme, die in het Museum Meermanno- Westree- nianum is bewaard gebleven²⁾. Pieter van Damme werd in 1727 te Gent geboren en vestigde zich in 1756 als boekverkooper te Amsterdam³⁾. In 1764 trouwt hij met Jacoba Quirina Aeltz († 1806), een huwelijk dat hem in staat stelt zich meer en meer uit de boekhandel terug te trekken en zich aan de numismatiek te wijden. Boekhandel en numismatiek waren in de 18de eeuw nauw verbonden, daar de — talrijke — muntveilingen door boekhandelaars gehouden werden; pas in de 19de eeuw zouden antiquaire en zilversmid zich in de munthandel begeven.

Hoewel hij geen wetenschappelijke opleiding had genoten, wist Van Damme toch groote kennis op dit gebied te vergaren en werden zijn verdiensten algemeen erkend. Hij werd directeur van het Zeeuwsch Genootschap en lid der Göttingsche en keurvorstelijk Saksische sociëteiten; de groote Weensche numismaticus

Eckhel vraagt zijn advies en hij is een der uitverkorenen aan wien de koning van Napels zijn „Antichità di Ercolano” stuurt. In de verhandelingen van het Zeeuwsche genootschap publiceert hij zijn eigen munten der Grieksche koningen; hij betreurt dat dit in het Hollandsch moet geschieden ⁴⁾ en in 1793 verschijnt dan ook zijn „Receuil de médailles des rois grecs de notre cabinet tout en planches gravées, en regard les médailles singulières et inconnues de tres grande rareté”. Ook stelt hij enkele veilingcatalogi samen o.a. van de collectie Lormier ⁵⁾. Ofschoon de Oudheid zijn grootste interesse had (blijkens de veilingcatalogus had hij ruim 2700 antieke munten tegenover 500 penningen en latere munten), zoo bewoog hij zich ook op ander terrein. Teylers' Genootschap bekroonde zijn opstel „Over de eerste Oorsprong der wapenschilden van families” met een gouden penning ⁶⁾, al is het nooit tot een uitgave gekomen. De zgn. noodmunten van Zaltbommel werden door hem bestudeerd ⁷⁾.

Correspondenten en relaties in binnen- en buitenland speuren gedurig naar fraaie en merkwaardige stukken, waarmee Van Damme zijn waarlijk schitterend kabinet kan verrijken, dat dan ook een groote bezienswaardigheid wordt voor vreemdelingen zoowel als landgenooten. Van de vele bezoekers noemen wij slechts den Amsterdamschen bankier Th. de Smeth — wiens verzameling gesneden steenen in 1821 voor het Kon. Penningkabinet gekocht wordt —, prinses Galitzin, de zeer in de Oudheid geïnteresseerde vriendin van Hemsterhuis en graaf Brancadori, aartsbisschop van Nisibis met het bestuur der zending in de Nederlanden belast. Zijn collectie en zijn boeken worden, na zijn dood in 1806, in 1808 in Den Haag geveild; de veiling duurt 6 weken en brengt f 86.860,— op. De catalogus is samengesteld door zijn jonge vriend en geestelijk erfgenaam W. H. J. van Westreenen ⁸⁾. Een groot deel van de gouden antieke munten en medaillons werd op last van Lodewijk Napoleon voor het toenmalige Lands Penningkabinet gekocht en bevindt zich thans in het Kon. Penningkabinet, waar zij tot de fraaiste stukken behooren.

Van Damme was echter niet alleen een geestdriftig en bekwaam collectionneur, maar tevens eigenlijk munthandelaar. Hij koopt

geheele kabinetten op en geeft ze gedeeltelijk door, hij neemt commissies en opdrachten aan, hij ruilt, verkoopt en doet offertes. Als de Leeuwardenaar Voorda in 1796 schrijft: „Ik ben ook curieus om te weten of UwelEd. dit vak eeniglijk als liefhebberij dan ook als negociant doorloop” en er aan toevoegt, dat het hem in het laatste geval vrij staat zich aan te melden als gegadigde voor koop, dan kennen wij Van Damme's antwoord weliswaar niet, maar kunnen het toch uit de verdere correspondentie afleiden; Voorda neemt de vrijheid. Als daarentegen de ietwat hooghartige Hoeufft hem in 1789 een bestelling doet, is Van Damme blijkbaar beleedigd, want Hoeufft verontschuldigt zich, dat hij verkeerd is ingelicht dat Van Damme een negotie had; overtuigd is hij echter geenszins en in volgende brieven plaatst hij gaarne sarcastische opmerkingen, als Van Damme toch iets voor geld doet. Wij zouden Van Damme tegenwoordig als „gentleman-dealer” bestempelen.

De hem uit binnen- en buitenland gerichte brieven zijn ruim 1200 in getal en door een 150 correspondenten geschreven. Van hemzelf kennen wij helaas slechts twee, niet zeer belangrijke brieven⁹⁾. Hoewel alle numismatische onderwerpen behandelen, zoo treffen ons in het algemeen toch de vriendschappelijke toon, die allengs ontstaat, en verrassen ons af en toe zeer persoonlijke trekjes.

Daar zijn eenige brieven van de Nijmeegsche oudheidkundigen In de Betouw, die voor Van Damme op jacht gaan naar een der Velpsche medaillons¹⁰⁾. Na de dood van Johannes in de Betouw († 1821) wordt van zijn verzameling Romeinsche munten en veelal in Nederland gevonden antikiteiten een veiling gehouden waar ook het Kon. Penningkabinet aankoopt¹¹⁾.

Daar zijn tal van korte, haastige briefjes van den Leidschen hoogleeraar P. Burman Sec., die veelal juist de boeken kwijt is, die hij voor zijn publicaties dringend noodig heeft en hen van Van Damme leent. Na zijn dood zal zijn zoon de verzameling antieke munten voor 500 ducaten aan Van Damme overdoen (1779).

De Leidsche verzamelaar H. A. Dibbetz († 1806), die zich eigenlijk vooral voor Nederlandsche munten en penningen interesseert, schrijft in 1758, dat hij zijn antieke munten niet wil afstaan:

deze waren afkomstig van Mr. Joannes Alensoon, vertaler van Joubert's „Science des Médailles”¹²⁾. Later zal hij noodgedwongen een groot deel zijner schitterende verzameling verkoopen; het nog steeds aanzienlijk restant wordt in 1822 aangekocht door het Kon. Penningkabinet¹³⁾.

Uit Leiden schrijft ook Abraham Gronovius, jongste en minst beroemde van drie generaties professoren, meestal over boeken, maar ook over zijn catalogus van de onuitgegeven munten der Grieksche steden in de collectie-Pembroke.

Daar zijn een kleine 50 brieven van den Haagschen filosoof en oudheidkenner Hemsterhuis — wiens beroemde verzameling gesneden steenen zich in het Kon. Penningkabinet bevindt — die zich in zijn felle begeerte naar „Grieksch goud” verrassend weinig filosofisch en even weinig scrupuleus betoont!¹⁴⁾.

In de bijna 80 brieven van den jurist en Latinist Jacob Hendrik Hoeufft, eerst te Dordrecht, later te Breda gevestigd, klinkt een vrij wat minder vriendelijke toon; ja, zoals boven reeds gezegd, dreigt nu en dan oneenigheid. Dan weer maakt Hoeufft, die — bij uitzondering! — zeer op Vosmaer is gesteld, aanmerking, dat Van Damme op onbehoorlijke wijze diens cabinet voor f 8000 heeft gekocht (1790), dan weer is Van Damme beleedigd, als b.v. Hoeufft hem munten ter ontcijfering stuurt. Hoe het ook zij, in 1800 staat hij zijn kabinet — na veel wederzijdsch loven en bieden — voor f 7000 aan Van Damme af behalve de zilveren consulairen en de koperen keizermunten; daarbij schijnen ook vele van Vosmaer afkomstige stukken te zijn. Hoeufft kan echter het verzamelen niet laten; zoo hooren wij uit brieven van anderen, dat hij ca. 1801 een geheel antikiteitencabinet koopt en weten wij, dat hij in 1808 vele stukken op veiling-Van Damme koopt. In 1843 erft de Kon. Akademie van Wetenschappen, toentertijd Kon. Instituut, zijn verzameling — waarvan nog eenige stukken een etiketje van de veiling-Van Damme dragen — in een fraaie 18de eeuwse notenhouten penningkast¹⁵⁾.

De Schoonhovensche predikant Herman van der Horst blijkt een groote verzameling antieken en vele Grieksche munten te bezitten, zelve bijeengebracht in Constantinopel en in Anatolië, waar hij

vele opgravingen had bezocht. Hij was n.l. in 1718 als predikant der Hollandsche gemeente in Smyrna gekomen. In 1727 is hij weer in Holland, eerst te Jutfaas, daarna te Schoonhoven gevestigd ¹⁶).

Met den penningkundige Frans van Mieris te Leiden komt het door bemiddeling van Dibbetz tot een kort en weinig belangrijk contact ¹⁷).

De Enkhuizensche verzamelaar Thade Mul schrijft over de verkoop van zijn penningen en boeken. De veiling der antieke munten vindt 13 Mei 1755 plaats te Amsterdam; Hemsterhuis koopt er voor den Prins voor ruim f 300,— ¹⁸).

De Leeuwardensche magistraat G. J. Voorda, van oorsprong theoloog maar van jongs af aan zeer historisch geïnteresseerd, wijdt zich, als de omwenteling van 1795 hem zijn ambten doet verliezen, met hart en ziel aan de numismatiek en zoekt dan ook spoedig met Van Damme contact. Hij klaagt, dat er in Leeuwarden niets te koop is, maar meldt spoedig daarop, dat hij in Franeker een geheel muntenkabinet heeft gekocht, helaas zonder te vermelden van wien. Even later is hij te Leiden, waar hij het universiteitskabinet van circa 5000 stuks ordent en inventariseert. In 1800 verschijnt zijn „Naamlijst van antieke penningen van de Leidsche Hoogeschool”. In hetzelfde jaar schrijft hij, dat het hem is aangeboden „de post van Inspecteur en Directeur van het Cabinet met de magt om er publieke lessen over te geeven, alles op een klein convenabel tractementje, goed voor een bijslag”; hij bedankt echter er voor, daar hij zich te oud voelt. Later zal Van der Chijs een dergelijk aanbod accepteren. Het Leidsche universiteitskabinet werd, behalve de Portugeesche stukken uit het legaat Pilaer, in 1881 in het Kon. Penningkabinet opgenomen ¹⁹).

Theoloog en historicus was ook J. W. te Water, in 1780 hoogleeraar te Middelburg in wijsbegeerte en vaderlandsche geschiedenis geworden, in 1785 te Leiden in kerkgeschiedenis en exegese van het Nieuwe Testament. Hij schrijft o.a. dat in Leiden alleen Gronovius een verzameling heeft en dat hij in Zeeland er eens naar rondkijken zal ²⁰).

Het meest uitgebreid is wel de correspondentie met de jonge Van Westreenen, van wien er niet minder dan 82 brieven zijn.

Ook met zijn ouders worden eenige brieven gewisseld, waaruit een vriendschappelijke toon klinkt. Zoo stuurt zijn vader de staart van een „crimpsalm”, zijn moeder het recept van een wijngroc; haar condoleance bij de dood van Van Damme's vrouw getuigt van werkelijk medegevoel. Westreenen schrijft uitvoerig over zijn verzamelingen, die van vele anderen, over veilingen, die komen en geweest zijn, over aanbiedingen en onderlinge verkoop. Hij krijgt series van Van Damme ter inventarisatie en vele stukken ter ontcijfering. Steeds weer blijken zoowel zijn bewondering voor Van Damme's kennis als zijn oprechte vriendschap.

Ook in het buitenland had Van Damme menig contact. Uit de Z. Nederlanden schrijft de Antwerpsche abbé Ghisquière, die een groote verzameling had en ook op numismatisch gebied belangrijk wetenschappelijk werk heeft verricht. Hij voert commissies uit voor Van Damme en licht hem in over Z. Nederlandsche verzamelingen. Zijn collectie wordt in 1822 te Brussel geveild²¹). Van den kannunik de Bast te Gent zijn er een vijftal brieven, waarin hij o.a. spreekt over zijn boek, waarin hij in Vlaanderen gevonden antieke munten publiceeren zal. In 1804 verschijnt zijn „Recueil d'antiquités romaines et gauloises trouvées dans la Flandre proprement dite”. Na zijn dood wordt in 1825 zijn verzameling door de Nederlandsche regeering aangekocht en verdeeld tusschen het Kon. Penningkabinet en het academisch kabinet van Gent²²).

De marquis de Chasteler, staatsman, archeoloog en numismaticus, beweert, dat alle hem door Van Damme op zicht gezonden munten valsch zijn, maakt zich boos en breekt zelfs tijdelijk de correspondentie af.

Uit Hamburg schrijft gravin Bentinck-von Aldenburg een reeks onderhoudende brieven²³). Zij spreekt met groote ingenomenheid van haar bezoek aan Amsterdam; zij stuurt verscheidene munten ten geschenke o.a. een gouden Magnia Urbica. Zij koopt door Van Damme's bemiddeling uit de veiling Michelet d'Ennery, maar is over de kwaliteit teleurgesteld. Het grootste deel der brieven gaat over de door haarzelf geschreven catalogus van haar verzameling, die in Holland wordt gedrukt. Dit drukken verloopt niet vlot en zij roept dan ook wanhopig — tot in gebroken Hollandsch!

— Van Damme's hulp in. Eindelijk in 1789 kan zij hem een exemplaar toesturen²⁴). Ook met haar is klaarblijkelijk een vriendschappelijke verhouding ontstaan. Wij krijgen tal van persoonlijke bijzonderheden te hooren, zoo over de numismatische kundigheid zoowel als zwangerschap van haar secretaresse „Professeur Marie” en de geboorte van de baby, dien de gravin tot een groot numismaticus op wil voeden! Als na haar dood Van Damme naar de collectie informeert, schrijft hem uit Saksen-Meiningen Freiherr von Donop, dat hij de collectie van gravin Bentinck ten geschenke heeft gekregen en over verkoop met het Russische hof in onderhandeling is; mocht deze verkoop niet doorgaan, dan zou allereerst Van Damme in aanmerking komen. In 1804 schrijft Westreenen, dat hem de vraagprijs van 400 louis d'or exorbitant dunkt; men zou daaruit opmaken dat de onderhandelingen met Rusland op niets zijn uitgelopen. Het uiteindelijk lot der verzameling is mij niet bekend.

Uit de jaren 1778—80 zijn er een aantal brieven van Meyer Amschel Rothschild, stamvader van het bekende bankiershuis, waarin hij verscheidene offertes doet, zijn catalogus stuurt enz. Aanvankelijk zijn zij in Duitsche letters geschreven, maar later, blijkbaar op Van Damme's verzoek, in wat stijve en stuntelige Latijnsche. Reeds op zijn 10de jaar werd de jonge Meyer Amschel door zijn vader met het wisselen van geldstukken belast; de groote verscheidenheid van in omloop zijnde munten deed zijn interesse voor de numismatiek ontwaken. Zijn munthandel bracht hem in aanraking met den landgraaf van Hessen, rijk geworden door de verkoop van soldaten, die hem het beheer van zijn vermogen opdroeg; dit was de grondslag van het fortuin der Rothschild's²⁵).

De Westfalensche Freiherr Schelhasz von Schellersheim koopt voor Van Damme in Frankrijk en vooral in Italië.

Met Italië is er geen direct contact behalve met Vincent Bottoni, broer van den oudheidkundige abbé Bottoni, die allerlei voor hem koopt, maar ook om kleine kaasjes vraagt.

Uit Weenen schrijft de groote numismaticus Eckhel zeer waardeerende brieven, waarin hij verscheidene malen Van Damme's

hulp inroept voor zijn baanbrekende standaardwerk over antieke numismatiek ²⁶).

Van den Z. Duitschen gemmensnijder Laurens Natter, die voor prins Willem IV werkzaam is geweest en in de jaren 1758—9 weer in Den Haag vertoefde, zijn er tal van brieven met offertes, zakelijke „tips” en amusante bijzonderheden over allerlei verzamelaars ²⁷).

Verscheidene Engelschen lichten Van Damme in over verzamelingen daar te lande en bestellen vooral numismatische boeken.

Minder vlot loopen de relaties met de Fransche numismaten. Wel complimenteert Leblond hem over kwantiteit en kwaliteit zijner verzameling en vergelijkt haar met die van den Franschen koning ²⁸). Ontevreden over het hem aangeboden is echter de bekende verzamelaar Michelet d'Ennery, uit wiens collectie Van Damme bij de veiling van 1788 zeer belangrijke stukken koopen zal ²⁹).

Bepaald onaangenaam is de toon in de brieven van den beroemden archeoloog en numismaticus de abbé Bathélemy (1716—1795), die sinds 1745 aan het Cabinet du Roi was verbonden en sinds 1754 daar aan het hoofd stond. Hij wil gaarne een gouden Carausius en eenige andere munten hebben, maar de onderhandelingen loopen vast (1774). In 1778 komt Barthélemy's neef en medewerker de abbé de Courçay in Holland met zijn broer, die eenige jaren in Amsterdam zal blijven. Mondeling wordt overeenstemming bereikt en de ruil gaat door. Maar helaas, op de kermis te Rotterdam worden den abbé de met moeite verkregen munten ontstolen. En heel wat vriendelijker klinken de brieven, waarin Van Damme's hulp wordt ingeroepen. Het gelukt deze het gestolene te achterhalen bij den heer Wittenburg te Delft; hij brengt de heeren Barthélemy f 300,— voor de belooning en f 42,10 voor onkosten in rekening. Meteen verdwijnt elk spoor van vriendelijkheid weer uit de brieven, te meer daar Barthélemy Sr. zijn neef verbiedt de kosten met munten uit 's Konings verzameling te dekken! Ten slotte wordt een regeling getroffen. Westreenen e.a. zullen later echter verontwaardigd opmerken, dat in de lijst van aanwinsten Barthélemy Van Damme niet bij name noemt en slechts

spreekt van „un curieux d'Amsterdam". De gouden Carausius is helaas niet meer aanwezig in het Cabinet des Médailles, wel de twee andere, waarvan de eene valsch gebleken is ³⁰).

Zelfs de Nieuwe Wereld laat van zich hooren. De Amerikaansche gezant te Parijs Th. Jefferson ³¹) doet verscheidene bestellingen vooral van boeken, en volgens schrijven van Westreenen koopt de Amerikaansche consul te Rotterdam de collectie van den theoloog prof. P. Hofsteede aldaar ³²).

Zoo leeren wij uit deze correspondentie heel het toenmalige wereldje kennen van verzamelaars van antieke munten. Wij zien hun verzamelingen ontstaan, aangroeien en uit elkaar gaan, bekende stukken te voorschijn komen en van de een naar de ander gaan. Wij leeren hen persoonlijk kennen met hun ambities en verlangens en hun eigen, dikwijls niets ontziende wijze om daaraan te voldoen. En hoewel wij noode Van Damme's brieven missen, krijgen wij toch een beeld van zijn persoonlijkheid, een rustig en eenvoudig man, bekwaam en toch bescheiden, door werkelijke belangstelling en liefde tot de uiterste inspanning gedreven, maar nooit tot kwade practijken meegesleept, steeds gereed om anderen met raad en daad te hulp te komen en uitgerust met de gave sympathie en vriendschap te winnen en te geven.

1) Van Kerkwijk's meening, als zouden hier te lande slechts weinig antieke munten verzameld zijn, (*Jaarboek* 1928, blz. 18) kan ik dan ook niet onderschrijven.

2) Museum Meermanno-Westreenianum hs. 126 vv.

3) Voor Van Damme zie N.N.B.W. II 364—5; Dr. J. H. Kernkamp, *Inventaris des familiepapieren Meerman, van Westreenen, Dierkens en Van Damme aanwezig in het Museum Meermanno-Westreenianum* ('s-Gravenhage 1948) blz. 57 vv; Mr. J. van Kuyk, *Geschiedenis van het Kon. Kabinet van Munten, Penningen en Gesneden Steenen* ('s-Gravenhage 1946), blz. 6. In het Gemeente-archief te Amsterdam bevindt zich een hs. levensbericht door J. Koning; zie ook M. van Doorninck, *Gedenkpenningen en Munten uit de penningkas van een liefhebber der hedendaagsche penningkunde te Deventer* (Deventer 1833—5), blz. 31 vv.

4) Eig. oorspr. brief in het archief van het Kon. Penningkabinet.

5) De collectie van Willem Lormier, die ook een bekend schilderijenkabinet had, wordt 1 Oct. 1759 en volgende dagen in Den Haag geveild.

6) Van Damme bepaalt in zijn testament, dat de penning moet worden versmolten; het handschrift laat hij van Westreenen na (thans Mus. Meerm.-Westr.).

7) Zie correspondentie Dibbetz A.R.A. Aanwinsten 1e afd. 1876 no. XXIIIa.

8) Lugt, *Rép.* 7461; voor van Westreenen (1783—1848) zie Kernkamp, o.c., blz. 43 vv.

9) Zie no. 4; ook in het Gemeentearchief te Amsterdam bevindt zich een eig. oorspr. brief, waarop dr. I. van Eeghen mij vriendelijk opmerkzaam maakte.

10) Zie *Jaarboek* 1950, blz. 91.

11) Van Kuyk o.c. blz. 27. Cat. veiling 30 Sept. 1822 zie Lugt, *Rép.* 10318.

12) Zie *Tijdschrift Munt- en Penningkunde*, I, blz. 692.

13) Van Kuyk o.c. blz. 20.

14) Voor Hemsterhuis zie Dr. L. Brummel, *Frans Hemsterhuis* (Haarlem 1925); Jan en Annie Romein, *Erflaters van onze Beschaving*, III, blz. 68 vv.; Van Kuyk, o.c., blz. 16—7; *Jaarboek* 1950, blz. 91—2; zie ook *Cat. Goethetentoonstelling*, 's-Gravenhage 1949, blz. 58 vv. Een uitvoerige publicatie van de collectie is ter perse.

15) Zie N.N.B.W. III 595, 202; M. A. J. Enschedé et J. P. Six, *Catalogue du cabinet de monnaies et médailles de l'Académie Royale des Sciences à Amsterdam* (Amsterdam 1863). Merkwaardigerwijze spreekt de secretaris W. Vrolijk in de inleiding van P. Hoeufft. De erflater kan echter niemand anders zijn dan Jacob Hendrik Hoeufft, 14 Febr. 1843 te Breda gestorven, van wien ook het legaat ter aanmoediging der Latijnsche poëzie afkomstig is.

16) N.N.B.W. VIII, 851.

17) Van Kerkwijk, o.c., blz. 10 en 20.

18) Cat. antieke munten bevindt zich in het Kon. Penningkabinet; cat. penningen zie Lugt, *Rép.* 879; voor aankoop zie Van Kuyk o.c., blz. 2 en n. 4 aldaar. Op het verband tusschen deze aankoop en de veiling Thade Mul maakte de heer Th. H. Lunsingh Scheurleer mij opmerkzaam.

19) N.N.B.W. IV, 1409. Zijn collectie wordt 5 Nov. 1805 te Leiden geveild; cat. Lugt, *Rép.* 700. Voor overbrenging Leidsch Kabinet zie Van Kuyk o.c. blz. 67 en ook 78.

- 20) N.N.B.W. IV 1438; Van Kuyk o.c. blz. 27.
- 21) C. A. Serrure: *Notice sur le Cabinet Monétaire de S. A. le Prince de Linge* (Gand 1880), blz. XLIII vv.
- 22) Serrure, o.c., blz. LI-II.
- 23) Charlotte Sophie H. R. Rijksgravin von Aldenburg, vrouwe van Varel en Kniphausen (1715—1800) trouwde in 1733 met Willem Bentinck, Heer van Rhoon en Pandrecht, vriend van Hemsterhuis en geestdriftig verzamelaar van munten en gesneden steenen. Zie voor hem Brummel o.c. 61; L. Natter, *Traité de la Méthode Antique de graver en pierres fines* (Londres 1754), VII, XV, XXX en XXXIII; H. Cannegieter, *De Gemma Bentinckiana* (Trajecti ad Rhenum 1764).
- 24) Ten onrechte — zooals duidelijk blijkt uit deze correspondentie en uit de brieven van Westreenen — staat deze catalogus steeds op naam van Van Damme (zoo ook Kernkamp o.c., blz. 59); Van Damme ontkent zijn auteurschap uitdrukkelijk tegenover van Westreenen, die dan ook de catalogus niet bestelt.
- 25) Zie Chr. W. Berghoeffer, *Meyer Amschel Rothschild* (Frankfurt 1923) blz. 6—10.
- 26) J. H. Eckhel (1737—1798) werd in 1774 directeur van het Keizerlijk Kabinet en professor in de oudheidkunde te Weenen; hij schreef een standaardwerk over de antieke numismatiek, de beroemde *Doctrina Nummorum Veterum*; zie E. Babelon, *Traité des Monnaies grecques et romaines* (Paris 1901), blz. 187.
- 27) Zie Brummel, o.c., blz. 71; Van Kuyk, o.c., blz. 3.
- 28) Gaspard Michel Leblond (1738—1802), archeoloog, numismaticus en bibliothecaris van de Bibliothèque Mazarine.
- 29) Voor Michelet d'Ennery uit Metz (1709—1786) zie Babelon, o.c., blz. 182; de veiling van zijn collectie bracht 100961 livres op; in een ex. van de catalogus, in het Cabinet des Médailles aanwezig, staat verscheidene malen de naam van Van Damme als koper in margine geschreven.
- 30) Babelon o.c., blz. 188 vv. De heer Jean Lafaurie was zoo vriendelijk in het Cabinet des Médailles een onderzoek naar deze munten in te stellen; de munt van Nicomedes II van Bithynië bevindt zich aldaar onder no. 80; het goudstuk van Marseille blijkt valsch te zijn en wordt als zoodanig bewaard; het goudstuk van Carausius is niet aanwezig, maar wordt wel vermeld bij Cohen 139 en *RIC* blz. 508, 533..
- 31) Thomas Jefferson (1743—1826), vooruitstrevend staatsman en schrijver van de befaamde Declaration of Independence, was in 1784 naar Parijs uitgezonden en werd het volgend jaar Franklin's opvolger als Amerikaansch gezant aldaar. Daarna was hij van 1790—3 secretaris van staat, van 1797—1801 vice-president en van 1801—9 president van Amerika. Hij was o.a. tevens de ontwerper van het muntstelsel en had een wijde belangstelling, ook op wetenschappelijk en artistiek gebied.
- 32) N.N.B.W. IV 762.